

שיעורו של מורנו הגאון רבי משה שפירא זצוק"ל

פרשת וילך – תשנ"ה

העובדה שצום גדליה נכנס בתוך עשרת ימי תשובה, כמובן מפני שאז זה קרה, אבל צריך להבין איך זה מצטרף לסדר. זה לא נראה שייך. בעצם זו תענית ציבור כיתר התעניות, כמו שכתוב בפסוק (זכריה ח, יט): "צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים", הם כולם נמנים יחד והם מערכת אחת. איך זה משתלב ומצטרף למערכת של עשרת ימי תשובה.

אז יטען הטוען שזה באמת לא כך ואין לזה קשר. בטור ובמחבר בסוף הלכות ראש חודש (סימן תכח סעיף ח) כתוב: מי"ז בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא, ז' דנחמתא, תרתי דתיובתא. ג' דפורענותא: דברי ירמיהו, שמעו דבר ה', חזון ישעיהו. שבע דנחמתא: נחמו, ותאמר ציון, עניה סוערה, אנכי, רני עקרה, קומי אורי, שוש אשיש. וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו. ובשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירים לעולם שובה".

כתוב כאן שיש סדר: תלת דפורענותא, שבע דנחמתא, ותרתי דתיובתא. והתרתי דתיובתא, מה שאנחנו מפטירין במנחה של צום גדליה זה "דרשו ה' בהמצאו", אז זה מצטרף לסדר של תלת דפורענותא, שבע דנחמתא, ותרתי דתיובתא. הדברים כשלעצם ברורים. כל סדר הדברים מרגע החורבן הראשון בשבעה עשר בתמוז, אז נשברו הלוחות וזה הרגע העיקרי של החורבן. כל החורבנות הם תולדותיו של החורבן הזה. בשורש הדברים הכל נמצא שם, בחורבן הגדול של מעמד הר סיני נשתברו הלוחות וזה קרה בשבעה עשר בתמוז. כל היתר זה כאילו המשך. כך הולך סדר הדברים עד לזמן האחרון של החורבן שזה ט' באב, שם יש שלוש שבתות ומפטירים בשלושה מיני פורעניות. המקור לזה הוא בדברי חז"ל בפסיקתא.

מאז ט' באב ואילך התחיל סדר התיקון של שבע דנחמתא, וכך עד לשבת האחרונה של השנה שהיא השבת השביעית של הנחמה. מפטירין שבע הפטרות, כאשר השבת האחרונה לפעמים היא פרשת ניצבים ולפעמים וילך. זאת השבת האחרונה של השנה.

אח"כ יש תרתי דתיובתא, זה כששבים בחזרה אל המקום שממנו יצאו. רבותינו מסבירים שהקומה השלימה של התלת דפורענותא ושבע דנחמתא, זו מערכת שלימה של עשר, שהמתחיל בה זה הפורעניות, אבל סופה כולו נחמה, כדרכם של צדיקים שתחילתם יסורים וסופם שלווה. הסוף כולו הוא נחמה.

איזה מקום יש בעצם לתרתי דתיובתא? מה זה תרתי דתיובתא. תיובתא היא בעצם אחד, לשוב למקום שממנו יצאו אז התיובתא היא תמיד אחת. תיובתא זה תשובה והתשובה היא אחת. איזה מקום בכלל יש לתרתי דתיובתא. וחוף מזה, אם כבר יש תרתי דתיובתא, אז אחד מהם הוא כאילו דבר מקרי מחוץ לסדר. זה לא שייך לעצם הסדר של החורבן והתיקון. החורבן והתיקון

מסתכמים בתלת דפורענותא ובשבע דנחמתא, ואח"כ היתה התיובתא, שאז אנחנו שבים. זאת התקנה שתקנו לנו חז"ל.

תירתי דתיובתא זו בעיה אחת, והבעיה הנוספת היא שהתיובתא הזו נמצא במקום מקרי - בצום גדליה - שלא שייך למהלך הרגיל של השנה. השבתות נמצאות תמיד, וכך זה בסדר הדברים. כאן אנחנו מצרפים מועד שהוא לא כסדרו ולא שייך למהלך השנה. הוא בעצם חריג. הוא לא שייך לעצם סדר הימים. אנחנו רואים מכאן שזה לא חריג. הצום הזה שייך בעצם לסדר הדברים. על זה ננסה לעמוד ולהבין את הדבר הזה. כאן כתוב יסוד גדול מאד.

המעשה שהיה עם גדליה בן אחיקם כתוב בנביא. נבוכדנצר מלך בבל כבש את ירושלים והחריב את בית המקדש ביחד עם נבוזראדן שר טבחים, הגלו את צדקיהו אחרי ששחטו את בניו ואת כל שרי יהודה לעיניו, אח"כ סמאו את עיניו והגלו אותו לבבל.

את זה עשה נבוכדנצר לצדקיהו אחרי שהוא מרד בו. כל זה מפורש בפסוקים (ירמיהו לט, א-יד): "בשנה התשיעית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשירי בא נבוכדנצר מלך בבל וכל חילו אל ירושלם ויצרו עליה. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר. ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך בשער בין החמטים ויצא דרך הערבה. וירדפו חיל כשדים אחריהם וישגו את צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אותו ויעלהו אל נבוכדנצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר איתו משפטים.

וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ברבלה לעיניו ואת כל חורי יהודה שחט מלך בבל. ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו בנחוששים להביא אותו בבלה. ואת בית המלך ואת בית העם שרפו הכשדים באש ואת חמות ירושלם נתצו. ואת יתר העם הנשארים בעיר ואת הנפלים אשר נפלו עליו ואת יתר העם הנשארים הגלה נבוזראדן רב טבחים בבל. ומן העם הדלים אשר אין להם מאומה השאיר נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא. ויצו נבוכדנצר מלך בבל על ירמיהו ביד נבוזראדן רב טבחים לאמר. קחנו וענינך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר אליך כן עשה עמו וגו'. וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה ויתנו אותו אל גדליהו בן אחיקם בן שפן להוציאהו אל הבית וישב בתוך העם".

נבוזראדן היה זה שמינה את גדליהו בן אחיקם להיות ראש לאותם דלת העם שהשאירו בארץ ישראל אחרי כל החורבן. אלה שנשארו פה, הוא נתמנה להיות עליהם.

ושם (פרק מ, ו): "ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם המצפתה וישב איתו בתוך העם הנשארים בארץ".

ירמיהו הנביא היה הנביא, וגדליהו בן אחיקם היה ממונה מטעם מלך בבל על הנשארים ביהודה.

"וישמעו כל שרי החילים אשר בשדה המה ואנשיהם כי הפקיד מלך בבל את גדליהו בן אחיקם בארץ וכי הפקיד אותו אנשים ונשים וטף ומדלת הארץ מאשר

לא הגלו בבלה. ויבאו אל גדליה המצפתה וישמעאל בן נתניהו ויוחנן ויונתן בני קרח וגו'" (שם ז-ח).

כתוב כאן שהוא דיבר על ליבם של הנשארים להתנהג כמו שמצווה ירמיהו. לא להילחם ולצאת כנגד מלך בבל אלא להישאר וכך לחיות.

"ויוחנן בן קרח אמר אל גדליהו בסתר במצפה לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל בן נתניה ואיש לא ידע למה יככה נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה. ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן בן קרח אל תעשה את הדבר הזה כי שקר אתה דובר אל ישמעאל" (שם טו-טז).

גדליהו בן אחיקם אמר ליוחנן בן קרח שישמעאל בן נתניהו לא זומם רעות, 'אתה מעליל עליו עלילת שקר ואין לך מה לחשוש ממנו'.

ושם (פרק מא, א-ב): "ויהי בחדש השביעי בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה אנשים איתו אל גדליהו בן אחיקם המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו במצפה. ויקם ישמעאל בן נתניה ועשרת האנשים אשר היו איתו ויכו את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב וימת אותו אשר הפקיד מלך בבל בארץ".

הוא המית אותו כמלך. כאותו שהופקד על ידי מלך בבל בארץ. אומר על זה הרד"ק: "ויהי בחודש השביעי - כמו מחר חדש ובראש השנה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ראש השנה מפני שהוא י"ט". הדבר הזה קרה בראש השנה, ואנחנו צמים מיד ביום שאפשר, כמו כל תענית נדחית.

זהו המעשה שהיה.

כתוב בגמרא (ראש השנה יח ע"ב): "צום השביעי - זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו - ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתו של צדיקים כשריפת בית אלוקינו".

זה דבר תמוה ובאמת לא מובן. הפני יהושע על אתר מאריך בזה ומבאר לא על דרך הפשט הפשוט. גדליהו בן אחיקם היה צדיק אחד במשך כל הדורות שרק על מיתתו שלו צריך לקבוע תענית? עיקר הסיבה שהיתה במיתת גדליהו משום שזו היתה הסיבת לקבוע תענית במיתת צדיקים שהיא שקולה כשריפת בית אלוקינו. ודאי שהיו עוד הרבה צדיקים שנהרגו בידי בני אדם.

ברמב"ם (בפרק מהלכות תעניות הלכה ב) כתוב: "יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב לְהָתֵם גלותו". זאת אומרת שכאן נשלמה הגלות. כאן כבתה גחלת ישראל. זאת סיבה לתשלום הגלות.

צריך ליישב את זה עם מה שכתוב בגמרא: "ללמדך ששקולה מיתתו של צדיקים כשריפת בית אלוקינו".

בכל אופן, ברמב"ם כתוב שהסיבה לצום גדליה כי הדבר הזה באמת מצטרף אל החורבן כפשוטו. זה היה גמר החורבן עצמו. הגמר של חורבן בית ראשון היה על ידי הריגת גדליה בן אחיקם.

יש כאן בדבר הזה יסוד גדול.

ננסה להבין.

מתוך הפסוקים עצמם מתבאר שהשארית הזאת שנשארה בארץ אחרי אותה גלות נוראה של נבוכדנצר ונבזראדן, נשארה שארית בארץ וכאן היה טמון גרעין של הבנין מחדש של כלל ישראל. אילו חלילה מלכתחילה היה חל החורבן גם על השארית שנשארה, החורבן היה חזק ועמוק יותר, ונראה סופי יותר. מלכתחילה בורא העולם השאיר שארית כל שהיא וברצונו של מלך בבל נשארה כאן שארית שהיתה צריכה להיות יתד ופינה לבנין מחדש של כלל ישראל. מכאן זה צריך היה להיבנות שוב. כמו שכתוב בפסוק: "ונפוצו כל יהודה הנקבצים אליך ואבדה שארית יהודה". חלילה.

שארית פירוש מה שנשתייר מהמקור. אין הכי נמי שזו שארית בלבד, אבל זו שארית ממה שהיה מקודם. יש כאן עוד משהו ממה שהיה מקודם. על ידו אפשר לחזור ולבנות מחדש את הכל.

אף פעם הקב"ה לא עוקר מן השורש. "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתיים ולא געלתיים לכלתם להפר בריתי אתם" (ויקרא כו, מד). אף פעם זה לא מגיע לשרש עד הסוף והשארית היא תמיד גרעין שממנו הכל יכול לצמוח מחדש.

כשבא אותו רשע, ישמעאל בן נתניה והרג, הוא הרג את האפשרות הזאת. כאן נגמר החורבן. זו היתה פעולה של חורבן, לְהַתִּים גלותם. זה נקרא לכבות את גחלת ישראל.

הגמרא בבא קמא (ט ע"ב) אומרת: "גחלת כמה דשביק לה מעמיא עמיא ואזלא". גחלת להבדיל משלהבת. שלהבת זו אש בוערת. גחלת זה דבר שעוצר את האש בפנים וכדי שהאש תחזור ותתלקח צריך לטפל בזה על ידי ניפוח ופעולות להעלות את האש שתתעורר ותבער. זו טבעה של הגחלת שהיא נושאת את האש מבפנים ואפשר ללבות אותה מחדש. היא הולכת ומתעמעמת עד שלפעמים היא כבה לגמרי. אבל לפעמים יש עוד ניצוץ קטן שבכוחות חזקים ניתן לשוב וללבות ולעורר את אותה אש.

בלשון הרמב"ם "וכבתה גחלת ישראל". במעשה הזה של הריגת גדליה בן אחיקם כבתה גחלת ישראל.

סדר הימים שבורא העולם נתן לנו, אלה הם הימים מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים. בראש חודש אלול הסכים הקב"ה להתרצות ושמשה רבינו יעלה. "ויאמר ה' אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת" (שמות לד, א). הדבר הזה קרה ביום הכיפורים. את הלוחות השניים קבלנו ביום הכיפורים וזהו היום שבו נתרצה הקב"ה על חטא העגל ונתן לנו תורה.

תחילת הריצוי היה בראש חודש אלול, וגמר הריצוי היה ביום הכיפורים. מה עושה ראש השנה באמצע? במה ראש השנה שייך לסדר התיקון שהיה שם? אנחנו לא יודעים.

ראש השנה "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון". זה דבר ששייך ליום בריאת האדם, אבל בתוך הסדר של אותם ארבעים יום, זה נראה כלל לא שייך.

ראש השנה לא שייך לנושא בכלל. זה נראה משהו צדדי שהשתלב באיזה אופן שהוא.

בר"ן כתוב במפורש שבראש השנה התחיל הקב"ה להתרצות וגמר הריצוי היה ביום הכיפורים. זה כבר באמת לא מובן. הוא התחיל להתרצות בזמן שהוא אמר לו לעלות בראש חודש אלול. איזה עוד תחילת ריצוי שייך להיות.

תחילת הריצוי היה בראש חודש אלול, גמר הריצוי היה ביום הכיפורים בזמן מתן לוחות שניים. איזה עוד ריצוי נוסף יש פה?

אנחנו צריכים לזכור ולדעת, הדבר האחד והיחיד שנשאר בידינו מהמתן תורה הראשון. את הכל לקחו מאיתנו, כל מה שהיה במתן תורה הראשון נלקח מאיתנו. הלוחות נשתברו ואין לנו אותם אלא רק את שבריהן. כל מה שהיה במתן תורה הראשון נשבר. הדבר היחיד שנשאר מאז, זה קול השופר.

אותו קול שופר שהיה אז, כמו שאנו אומרים בפסוקי שופרות "ויהי ביום השלישי בהיות הבוקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה" (שם טז) אותו קול שופר חזק מאד של הלוחות הראשונים, ממנו נשאר שריד ופליט. מה שנשאר ממנו זה היום תרועה שלנו בראש השנה.

כך זה בפירוש בפסוקי שופרות. הרי אנחנו מדברים על השופר שלנו שאנחנו תוקעים בו בפסוקי שופרות כולם הכל מדבר על מעמד הר סיני. "אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם. מן השמים השמעתם קולך וכו', גם כל העולם כלו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך. בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצות. ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך מלהבות אש. בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת". הכל מדבר על מעמד הר סיני.

אותו "קול שופר עליהם הופעת", הוא זה שנשתייר מאותו מעמד הר סיני שלא נותר בידינו ממנו דבר. הלוחות לא נשארו בידינו. התוצאה של אותו מעמד הר סיני שצריכה היתה להביא לידינו את הלוחות - איננה. מה שנשאר מאותו מעמד הר סיני זה רק קול השופר.

מכיון שעל ידי קול השופר הזה בורא העולם הופיע, "ובקול שופר עליהם הופעת", "ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלוקים יענו בקול" (שם יט), וזה מצטרף לקול השופר שהולך וחזק מאד, אז כתוב כאן שאופן ההתגלות של בורא העולם במעמד הר סיני והדיבורים שדוברים שם - כל זה היה בקול שופר. "ובקול שופר עליהם הופעת".

מזה נשאר לנו משהו.

תחילת הריצוי היה להחזיר לנו משהו מאותו מעמד הר סיני, כדי שעל ידו אנחנו נוכל לזכות עוד פעם בלוחות. זה מה שהוחזר לנו בראש השנה, אז הוחזרה לנו האפשרות לתקוע באותו שופר של מעמד הר סיני. לחדש את אותו שופר של "אתה נגלית", של "בקול שופר עליהם הופעת". האפשרות לחדש את אותו שופר היא שהוחזרה לנו בראש השנה, ועל ידי זה היה אפשר לקבל את הלוחות השניים ביום הכיפורים.

לקבל לוחות אפשר רק עד כמה שאנחנו משתייכים בחזרה לאותו מעמד, באיזה אופן שהוא. במשהו.

כאשר אנחנו חוזרים ל"בקול שופר עליהם הופעת", על ידי זה אנחנו יכולים לקבל את הלוחות.

אם לא היה ראש השנה לא היה יום הכיפורים. זה מפורש בחז"ל שהיחס של ראש השנה ויום הכיפורים אלה הם יחסים של התחלה וגמר. פתיחה וסיום. כתיבה וחתימה. אלה הם שני דברים שהם עניין אחד שבראש השנה זה נפתח וביום הכיפורים זה מסתיים.

זה מה שבורא העולם נתן לנו יחד עם הריצוי. יחד עם חזרת מתן הלוחות, ניתן לנו כח לעורר כל דבר ודבר עוד פעם, לחדש עוד פעם ועל ידי זה לחזור ולקבל את התורה. זה הכח של יום הכיפורים שהוא מחזיר את כל הדברים חזרה הביתה. ביום הכיפורים גופו אנחנו חוזרים למעמד הר סיני. זה לא באנפין הגדול אבל בזעיר אנפין של מה שנקרא יובל. "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו" (ויקרא כה, י).

ביום הכיפורים כלל ישראל שב בחזרה אל מעמד הר סיני, שזהו 'הביתה' שלנו. ביום הכיפורים אנחנו חוזרים בחזרה אל מעמד הר סיני, עם הכח הזה שנשאר בידינו, יש לנו משהו שעל ידו אפשר לעורר בחזרה את מעמד הר סיני - זהו קול השופר של אתה נגלית בענן כבודך, זהו אותו קול שופר של "בקול שופר עליהם הופעת".

מכח אותו קול שופר מתעורר יום הכיפורים.

לדינא, ביום הכיפורים של יובל, שחרור עבדים בפועל הוא על ידי שתוקעים בשופר מאה קולות ואומרים מלכויות זכרונות ושופרות, ככל הסדר שאנחנו עושים בראש השנה. תשע קולות מדאורייתא, דהיינו שלוש פעמים תקיעה תרועה תקיעה, רק שאנחנו לא יודעים מה זו תרועה, לכן אנחנו תוקעים כסדר שלנו. ביום הכיפורים של יובל, בזמן שמתקיים בפועל "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו" - גם זה קורה בקול שופר. "תקעו בית דין שופר נפטרו עבדים לבתיהם ושדות חוזרות לבעליהן" (שבת קלא ע"ב). אז זה קורה. נמצא שיש כח מיוחד שהוא זה שמאפשר להחזיר את כל הדברים בחזרה למצב המקור.

לנסות להבין נכון. אותה הריגה של גדליה בן אחיקם בראש השנה היתה להרוג את האפשרות הזאת, שהיא עצם עניינו של ראש השנה. לקחת את אותה שארית, ולהשתדל שממנה יחזור המצב הקודם.

אנחנו רוצים לשער איך העולם היה נראה אילו היתה נשארת אותה שארית. אם אותו רוצח ישמעאל בן נתניה לא היה הורג את גדליה בן אחיקם, היתה נשארת שארית ביהודה מבית ראשון. כמובן שכל החזרה היתה אחרת. כל החזרה היתה חזרה למצב הקודם. כעת המצב הקודם נלקח ואיננו. אין מבית ראשון שום דבר. כל מה שיש בידינו זה מבית שני. מבית ראשון לא נשארה לנו שום שארית. אין לנו שייכות למצב ההוא.

כל זה קרה על ידי אותו רצח שהוא גמר חורבן. הפעולה הזאת בלשון הרמב"ם נקראת כיבוי גחלת ישראל. "כבתה הגחלת" הכוונה שכבר אין אפשרות בידינו לקחת את אותה גחלת שהיתה מקודם ולעורר את האש הקודמת מחדש.

בסדר העולם האש ההיא כבתה ואיננה. אבל אנחנו מובטחים שהיא תשוב ותדלק במהרה בימינו.

בסדר הדברים בעולם האש ההיא כבתה ואיננה, וזאת היתה הסיבה לְהִתְּם גלותם. החורבן נגמר בזה.

כל סדר הבנין מחדש של כלל ישראל, האפשרות לחדש ולהעמיד מחדש את כלל ישראל שהיה - עוד פעם, זה רק עד כמה שאנחנו שייכים לדבר הזה.

הכח המיוחד הזה הוא כוחו של ראש השנה.

ראש השנה מחזיר את שורש הדברים מחדש. "זה היום תחילת מעשיך". ראש השנה מחזיר את הדברים לראשם ולתחילתם כדי שיהיה אפשר לחדש את מה שהיה מקודם ויהיה אפשר להגיע ליום הכיפורים.

הרצח הזה קרה בראש השנה. התענית שאנחנו מתענים בצום גדליה, זאת לא תענית ציבור בעלמא כמו יתר תעניות הציבור, אלא זה דבר שמצטרף לעצם העניין. ביחד עם התענית הזאת אנחנו יכולים לחזור.

יש מישהו שקלקל את המהלך הזה שמראש השנה ליום הכיפורים. היה אדם שרצח את ראש השנה. ברצח של גדליה בן אחיקם נרצחה האפשרות לקחת את השארית, לחדש אותה ולהביא אותה בחזרה למצב הקודם.

להבין, אם אין לנו את הדבר הזה והוא לא בידינו, אם אין לנו את הכח הזה לחזור שוב, לקחת משהו שנשתייר, אבן שנשתיירה מהבניין הקודם, וממנה לעשות יתד ופינה שעליה יבנה מחדש כל הבניין ההוא. אם את הדבר הזה אין לנו - אין לנו אפשרות לשוב.

זאת האפשרות שלנו להגיע ליום שנקבע לסליחה למחילה ולכפרה, זהו היום שהוא הוא יום התשובה בכלל ישראל. זהו יום שהוא "קץ מחילה וסליחה לישראל". היום הזה יש לו יסוד והוא בנוי על משהו. יש משהו שממנו הוא נובע. היום הזה יוצא מאותו כח שנקרא ראש השנה, שעל ידו אנחנו יכולים להחזיר בחזרה ולעורר מחדש דבר רדום. כמו שידוע זה עניינו של השופר.

השם הטוב שאפשר לקרוא לזה זה "גחלת". בגחלת בפנים יש ניצוץ קטן, אם שביק ליה אז הניצוץ ישקע ושוב אי אפשר יהיה לעורר אותו. אבל אם לא שביק ליה אלא מעוררים אותו, אפשר להעמיד על הרגליים מחדש אדם שכבר מזמן חשבנו שהוא איננו. כמו שאפשר לקחת גחלת שמבחוץ היא קרה ואפשר לשאת אותה בידים, אבל אם מטפלים בה היא הופכת להיות אש לוחטת וזו לא אש חדשה אלא האש שהודלקה מקודם.

רק על גביו של השופר של ראש השנה יכול להיבנות יום הכיפורים.

היה מישהו שעשה את הקלקול הזה, הוא חתך את הדבר הזה. זאת אותה פעולה של הריגה של גדליה בן אחיקם. היא פעלה את ההיפך.

הקב"ה השאיר לנו שארית שממנה אפשר יהיה לחדש את כל המצב של בית ראשון, להחזיר אותנו למצב כמו שהיה לפני החורבן. היתה כאן שארית מסוימת שנשתיירה מאז, באותו מצב היה מלך ונביא ואפשר היה לחדש את המצב הקודם.

בא אותו רוצח וחיסל את זה.

צריך לדעת שזאת מידתו של בורא העולם תמיד, בכל מצב, בכל עונש וחורבן שאנחנו מקבלים, כך סדר הנהגתו יתברך שהוא תמיד משאיר שארית.

ישמעאל בן נתניה פעל לחסל את השארית הזאת.

יש מישהו שלא סובל את הסדר הזה. יש מישהו שלא מעוניין שהדברים לא ילכו בסדר ישר מראש השנה ליום הכיפורים.

על זה בא הצום הזה - צום גדליה.

צום גדליה בא לא כתענית ציבור בעלמא שמתענים על חורבן. בתענית הזאת מדובר על החורבן של התיקון. זה לא חורבן של הבניין הקודם אלא חורבן האפשרות לתקן. על זה אנחנו מתענים.

אם לא נתענה על זה, אם לא נתקן על ידי התענית את האפשרות לתקן, אז אנחנו אבודים. אנחנו לא מתעמדים על הסדר הנכון כדי להגיע לתיקון השלם ביום הכיפורים. כדי להגיע לתיקון השלם אנחנו צריכים לתקן גם את מה שעיוותנו עוד, חוץ ממה שמפני חטאינו גלינו מארצנו, בחטאינו הוספנו גם להרוס את השארית. את האפשרות לחזור - גם את זה קלקלנו.

את חלק האפשרות לתיקון, הקב"ה השאיר לנו. בכל מקום בכל מצב ובכל המוני החורבנות שכלל ישראל עבר, חורבנות של שינויי מצב שעולמות שלמים נחרבו, אבל תמיד בכל מקרה הקב"ה הותיר לנו שריד.

"לולי ה' צבא-ות הותיר לנו שריד כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו" (ישעיהו א, ט). חורבנות כמו סדום ועמורה אף פעם לא נחרבנו.

להפוך את הכל עד הסוף, לשרש ולעקור הכל מן השורש - זה לא קרה אף פעם.

כמעט בכל המצבים שאנחנו יודעים, חוץ ממקרים בודדים, אנחנו בידיים לוקחים והורסים את אותה שארית שהקב"ה משאיר לנו. אנחנו מחסלים את זה במו ידינו. לא נותנים לדבר הזה להכות שורש ולצמוח, אלא להיפך - רוצים 'דף חדש'.

על זה בא צום גדליה בתוך עשרת ימי תשובה, והדבר הזה מצטרף לעצם סדר הדברים. בלי צום גדליה אין לנו עשרת ימי תשובה. בלי צום גדליה הדברים לא יתחילו בראש השנה ויגמרו ביום הכיפורים. יש באמצע מישהו ששבר את הרצף של המהלך הזה.

זהו החטא הנורא שכלל ישראל אשם בו. כמובן, זה חטאו של יחיד, "ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו".

היתה כאן שריפת בית, אבל זאת לא שריפת הבית ההוא אלא שריפת הבית הבא. כאן נשרף הבית שהיה אפשרי. בית ראשון כבר נשרף, ובית שני נשרף אח"כ. הבית שנשרף על ידי הריגת גדליה בן אחיקם היה הבית שיכול היה להיבנות.

תרתי דתיובתא אנחנו צריכים שתי אזהרות של תשובה. פעמיים אנחנו צריכים לשמוע את דברי הנביאים על תיובתא. פעם אחת זו התשובה עצמה, והיא אומרת "שובה ישראל עד ה' אלוקיך כי כשלת בעונך" (הושע יד, ב). פשוט לשוב בתשובה. "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (שם ג). צריך לומר: "אשור לא יושיענו על סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר בך ירחם יתום" (שם ד). כל אלה הם הדברים שמהם צריכים לשוב.

זאת תיובתא, והיא התיובתא היותר פשוטה וברורה. עצם הקריאה והאזהרה לתשובה. "שובה ישראל".

אבל יש תרתי דתיובתא. יש עוד קריאה לתשובה, והתיובתא הזאת אומרת "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (ישעיהו נה, ו), דהיינו אל תאבדו את ההזדמנות.

אל תחמיצו. יש פה "המצאו". יש פה "היותו קרוב". אל תחמיצו את מה שניתן לכם.

זאת תיובתא אחרת לגמרי. חוץ מעצם התיובתא של "שובה ישראל", יש עוד תיובתא.

זהו המיוחד כשאנחנו קוראים "דרשו ה' בהמצאו" בצום גדליה, זאת לא קריאת הפטרה רגילה של תעניות, אלא זאת קריאת הפטרה שמצטרפת לעשרת ימי תשובה. זה חלק מהתיובתא שניתקנה לנו בסדר הזמן.

בסדר הזמן נתקן לנו לקרוא שתי הפטרות של תיובתא. הפטרה אחת זה "שובה ישראל עד ה' אלוֹקִיךָ", ועוד הפטרה של תיובתא זה "דרשו ה' בהמצאו".

שתי התיובתות האלה זו אותה תשובה של יום הכיפורים שאומרת "שובה ה' עד ה' אלוֹקִיךָ", ועוד תשובה שמי שקורא לה - זה דווקא צום גדליה וגם זה מצטרף לסדר ולמהלך התיקון שמחייב את הקריאה שאומרת "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב". לא לאבד הזדמנויות.

תמיד הנהגתו של בורא העולם היא כזאת שבכל עת ובכל מצב, יהיה המצב ירוד ככל שיהיה, מי שער קצת ימצא תמיד שבאיזה מקום הושיטו לו יד והוא איבד את זה. הוא קטל את זה. זה סימן מובהק שהוא עדיין תלמידו של ישמעאל בן נתניה ולא של גדליה בן אחיקם.

זאת הקריאה שאומרת "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב".

המשך הפרשה כמו שכתוב: "כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ולחם לאכל. כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם"

זאת האזהרה של הנביא שאנחנו מזניחים את אותם דברים שיורדים כגשם כדי להרוות, להוליד ולהצמיח. צריך לתת זרע לזרע ולחם לאוכל. אותו "דברי אשר יצא מפי" גם הוא "לא ישוב אלי ריקם", למרות שאנחנו משליכים אותו אחרי גונו. הקב"ה מבטיח: "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי".

אם אנחנו נרים את אותו "דברי אשר יצא מפי", הוא יוליד ויצמיח ויתן זרע לזרע ולחם לאוכל. אם אנחנו נזניח אותו, על אפנו ועל חמתנו הוא יעשה את שליחותו ומי שיסבול יהיה אנחנו.

אלו שתי התיובתות שאנחנו מְצַנֵּים עליהן במהלך השנה. תשובה זו מצוה אחת, והמצוה השניה של תיובתא זה מה שאנחנו קוראים בתענית של צום גדליה במנחה, אז אנחנו קוראים עוד ציווי של תשובה. זה מה שצום גדליה מתכוון לתקן.

אם אנחנו נהיה שייכים באיזה אופן שהוא לתיקון הזה, זה יפתח לנו שערים רחבים שגם אנחנו נוכל להיכנס בהם אל התיקון האמיתי.

אם יהיה לנו ראש השנה נכון וצום גדליה נכון, יהיה לנו יום כיפור נכון.

עכ"פ הדבר הזה הוא בהנהגתו יתברך על כל צעד ושעל, בכל מקרה ובכל מצב שהאדם נמצא, הקב"ה שולח לו שליחים להזהירו ולצוותו, ובפרט בעניין התשובה. "כל הנביאים כולן ציוו על התשובה" (רמב"ם הלכות תשובה פ"ז ה"ה). לא היה נביא אחד שלא ציווה על התשובה. בלי יוצא מהכלל. ראיתי מישהו שמביא מקור נכון לזה מדברי הגמרא (מגילה יד ע"א): "גדולה הסרת טבעת יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירום למוטב, ואילו הסרת הטבעת החזירתן למוטב". מכאן שכל המ"ח נביאים כולם השתדלו להחזיר למוטב. כולם קראו לתשובה.

כמו שרבינו יונה אומר מיד בתחילת שערי תשובה זה מטובותיו של הבורא יתברך שהוא תמיד שולח לנו לשוב אליו. כשהיו נביאים הוא שלח את הנביאים, כשאין נביאים אז "דברי אשר יצא מפי" תמיד קיים ונמצא. תמיד הקב"ה קורא לתשובה.

"בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (אבות ו, ב).

אחרי שפסקה נבואה עדיין משתמשים בבת קול. אז "בכל יום ויום - עד עצם היום הזה - בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה".

למי הבת קול מכרזת?

מי שמטה אוזן ישמע.

כשאנחנו מטיס אוזן אנחנו שומעים רק את קול עלבונה של תורה, את "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" אנחנו לא שומעים, אבל הבת קול יוצאת והיא מכרזת ברבים בקול גדול כדי שכולם יוכלו לשמוע.

מי שישמע את הבת קול הזאת לא יחזור להיות אחד מאלה ש"אוי להם מעלבונה של תורה". מי שישמע פעם "אוי להם", לא יחזור לזה.

המוני קולות היו פעם בכלל ישראל, ודבר ה' היה שייד שיהיה נשמע בעולם. היום המצב הוא מצב של אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. קשה להעלות על הדעת מצב גרוע יותר של עלבונה של תורה מאשר היום.

אילו אנחנו היינו משמרים את כבודה של תורה כראוי, ניחא, אבל הבת קול מתכוונת אלינו. היא לא מכרזת את זה לבריות שלא מסוגלות לשמוע. עליהם אין תביעה למה הם לא שומעים את זה. התביעה היא עלינו. הקולות האלה מופנים אל מי שכן מסוגל לשמוע.

כשלא שומעים את הבת קול הזאת, פירוש הדבר שלא שמענו נכון קול שופר. עכשיו הזמן לתקן את זה. אלו הם עשרת הימים שבהם יכולים להחזיר בחזרה את מעמד הר סיני. לזה אנחנו הולכים. "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו" (ויקרא כה, י).

כך בצורה כזאת אנחנו חוזרים הביתה.

כתוב בגמרא (יומא כ ע"ב) "אלמלא קול המונה של רומי נשמע קול גלגל חמה". קול המונה של רומי משתיק את קול גלגל חמה.

אותו קול המונה של רומי משתיק גם את הבת קול הזאת שמכרזת ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". קול המונה של רומי טוען לבלעדיות

ומשמיע רק את עצמו. הוא משמיע את קולו ברמה באופן ששום קול אחר לא יכול להישמע בעולם.

זאת העבודה שלנו כעת. בהכי עסקינן. עלינו לשמוע משהו מאותו קול של "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". לשמוע משהו מאותם קולות שעל ידם נוכל לחזור לקולות האמיתיים של מעמד הר סיני.

על הלוחות השניים כתוב בגמרא שהם ניתנו בצינעה. הקולות שלהם צנועים משום שהקולות הגדולים נשתברו.

לפי ערכנו אנחנו רואים את זה. כל קול גדול - הוא שבור. כל קול גדול הוא לא אמיתי.

הקולות הגדולים כולם שייכים לקול המונה של רומי. הכל מצטרף לקול המונה של רומי.

כל מי שרוצה לשמוע באמת את ה"אוי להם לבריות מעלבונה של תורה", את זה אנחנו נשמע רק בשקט, בלחש. את זה ישמע מי ששומע קולות מעודנים במיוחד. אלה קולות שצריכים לבקוע דרך המעטה של כל הקולות הגדולים של קול המונה של רומי. זה קול מסוג אחר לגמרי.

כל מי שישמע את הקול הזה, עתיד במהרה בימינו לשמוע עוד קול. "עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי ההרים ואומרת: כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו" (ויקרא רבה כז, ב).

הבת קול הזאת כבר תשמע בקול גדול במהרה בימינו. זה יהיה כבר בזמן שיהיה אפשר להשמיע ברמה את הקולות. אבל הבת קול הזאת שיוצאת מהר חורב ומכרזת, לא שומעים אותה בראשי ההרים. היא בצינעה, כמו הלוחות השניים.

הבת קול הזאת יוצאת מהר חורב של הלוחות השניים ולא של הלוחות הראשונים, והיא מכרזת ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה". זה מה שרצינו לבאר.

החטא של ישמעאל בן נתניה, אותו רוצח שרצח את הגחלת, החטא עדיין מרקד בינינו. החטא הזה מתפרס על כולם, לכן כולם חייבים לצום כדי לתקן אותו. ה' יעזור לנו שאותה גחלת תתלבה מחדש, ויהיה "ה' אורי וישעיי". "אורי" בראש השנה "וישעיי" ביום הכיפורים.

נכתב על ידי הרב ישראל ברונשטיין שליט"א